

SULTANIYE (KARAPINAR) II. SELİM KÜLLİYESİ VAKFI'NIN KURULUŞU, GÖREVLİLERİ VE GELİRLERİ

Hasan Basri KARADENİZ¹

Vakfın Kuruluşu ve Yeni İlhaklar

II. Selim'in şehzâdeliği esnasında inşâ edilen külliye de bulunan han, hamam, aşevi vs. hizmet birimlerinin çalışması için sürekli gelire ihtiyaç vardı. Osmanlı devletinde bu tür kurumların devamlı işlenmesi için "vakıf" sisteminden istifade edilmiştir.

Osmanlı devletinde vakıfları, köylerin tamamı, çiftlikler, tarlalar, bağlar, bahçeler, mesken olarak kullanılan binalar, dükkânlar, gayrimenkuller, nakit para vs. teşkil eder². Vakıf akarlar içinde en önemli olanı ise köylerdir. Köyler bütün unsurlar ile yani, meskenleri, tarlaları, ağaçları, kırları, tepeleri ve bütün hak ve hukuku ile vakfedilmekte idi³. Padişah ve vezirler tarafından yapılan bu tür toprak vakıfları, mirî âidatı bir hayra tahsis edilmiş ve müstakil bir bütçesi sayesinde muhtar bir hukuka sahip tesisler olmuştur. XVI. asrın ortalarından itibaren ise vakfedilecek arazi önce padişahın izni ile mülke dönüştürülmüş daha sonra ise vakfedilmiştir⁴.

Sultaniye imâreti inşâ edildikten hemen sonra bu kurumun işleyebilmesi için bir vakıf kurulmuştur. Osmanlı Arşiv belgelerinde bu vakfın adı "... Babam Merhum Sultan Selim Han'ın Karapınar nam mahalde bina itirdükleri *Camiî şerifin evkafı...*"⁵, "...Merhum Sultan Selim Han *Camiî şerif ve İmâreti evkafı...*"⁶.ve "... *Sultaniye imâreti evkafı...*"⁷ gibi farklı tanımlamalar ile bahsedilir.

Diğer taraftan, Osmanlı vakıf geleneğinde, vakf olunan mallar, bu malların nasıl idare edileceği, gelirlerin sarf edileceği yerler ve vakfın bânisi ve kuruluş tarihinin yer aldığı vakfiyeler mevcuttur. Bununla birlikte, Sultaniye imâretine ait vakfiye kayıptır. Fakat Mühimme defterlerindeki kayıtlarda evkafın vakfiyesine atıf yapılmaktadır. Mesela, Sultaniye Kadısı ve mütevellisine gönderilen 27 Haziran 1571 (H. 3 Safer 975) tarihli bir hükümde, camide taşkeşlik, cüzhanlık ve mektep halifeliliği için birer kişinin görevlendirilmek istendiği belirtilir; halbuki vakfiyede bu tür vazifelerin bulunmadığına işaret edilir⁸.

Sultaniye evkafının vakfiyesi elimizde olmadığı için kuruluş tarihi de bilinmemektedir. Fakat aşağıda bahsedilecek temliknâmenin tarihi 1562'dir. Buna göre, vakfın kuruluşu, bu tarihten önce yani imâretin inşâ emri olan 1560-1562 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Mirî arazinin önce mülke daha sonrada vakfa dönüştürülmesi usulü Sultaniye imâreti vakıflarında da tatbik edilmiştir. Kanuni 1562 (H.970)'de Konya sahrasındaki birçok köy, mezraa ve yaylayı tahtın tek varisi olan oğlu Şehzâde Selim'e temlik etmiş; o da bunları inşâ ettirdiği külliyyeye vakfetmiştir. Bu temliknâmeye göre, vakfın ilk gayr-ı menkulleri, Konya merkez kazâsı, Sahra, Saidili ve Sudiremi nâhiyelerine tâbi olan köy, mezraa ve

1 Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümü

2 -Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", İA C. XIII, s.157.

3 -Bahaeddin Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu", VD, C.XVII, (Ankara 1984), s.8.

4 -Yediyıldız, "Vakıf", s.gös.yer."

5 - BOA, MD. nr. 40, s.47, hüküm 101.

6 - BOA, MD. nr. 62, s.180, hüküm 400.

7 - BOA, MD. nr. 62, s.304, hüküm 600.

8 - BOA, MD. nr. 10, s.18, hüküm 21.

yaylalardır⁹.

Sultaniye imâreti vakfına 1562 tarihli temliknâme ile vakfedilen yerlerin haricinde zamanla yenileri de ilave edilmiştir. Lâla'ya gönderilen 29 Mayıs 1566 (H.10 Zilkade 973) tarihli bir hükümde, mezkûr imârete vakfedilmek amacı ile 700 akça gelirlî Atçeken yurdunun talep edildiği belirtilir ve bu isteğin kabul edildiği beyan edilir¹⁰. Fakat hükümde vakfedilen yurdun neresi olduğu açıkça belirtilmemektedir.

Atçeken oymaklarının ve dolayısıyla onların yurdlarının bu vakfa dâhil edilişleri 1570 (H. 977) yılında vukubulmuştur. Konya sahrasındaki Turgud kazâsına bağlı Arıklar, Aymalar, Miski ve Bayburd kazâsına tâbi Kara Ömerlü (Dündarlü) ve Necmeddinlü oymakları yurdları ile birlikte Atçekenlikten çıkarılıp adı geçen vakfa dâhil edilmişlerdir. Bu durum, Atçekenler'e ait 1555 tarihli tahrir defterine derkenar olarak düşülmüştür¹¹. Mesela, bu defterde Miski oymağı hakkında, "Bu cemâat Atçeken iken, padişahın emri ile Sultaniye imâreti vakfı olmuştur" kaydı vardır¹².

Ayrıca, 1572 tarihli Sultaniye imâreti vakıf defterinde Atçekenlikleri iptal edilerek vakfa dâhil edilen cemâatlerin bu durumları hakkında kayıtlar mevcuttur¹³. Yine, Miski oymağı ile ilgili, 1572 yılı tahrir defterinde "Karye-i Miski. Kadimden Atçeken taifesinden olup, Sahra-ı Konya'da vakf-ı Sultaniye zira'at iyledikleri ecilden Atçekenlikten ref' olunub, vakfa raiyyet olmak ferman olunmağın müstakil karye kayd olundu" kaydı vardır¹⁴. Benzer kayıtlar diğer oymaklar için de bulunur. Bu hususa, 1591 yılı Atçeken kanunnâmesinde de değinilir. Buna göre, Osmanlı devletine 25 at mukabili at akçası ödeyen, yukarıda bahsedilen cemâatler Sultaniye imâreti vakfına ilhak edilmiştir¹⁵.

Diğer taraftan, Aksaray ve Eskiil kadılarına gönderilen 16 Şubat 1580 (H.2 Zilhicce 987) tarihli hüküme göre, Eskiil kazâsına bağlı Bazı Boynuyumru cemâati, Sultaniye imâreti evkafına yazılmış ve vergilerini vakıf zabitlerine ödemiş olmasına rağmen adı geçen oymak yeni tahrir defterinde yer almamış; bunun üzerine vergilerini eskiden olduğu gibi Atçeken eminlerine vermeye başlamıştır. Sultaniye imâreti vakfı zabitleri ise bunu görmezlikten gelmiş ve adı geçen oymaktan vakıf için tekrardan vergi talep edip, baskı ve zulüm yapmışlardır¹⁶. Nitekim Sultaniye imâreti tahrir defterlerinde bu oymak mevcut değildir.

Bundan başka, Eskiil ve Ereğli kazâlarına bağlı köy ve mezraaların vakfa ne zaman ilhak edildiklerine dair bir kayıt yoktur. Bununla birlikte, adı geçen kazâlara tâbi köyler, tamamı elimizde bulunmayan 1569 tarihli ilk tahrir defterinde mevcuttur¹⁷. Buna göre, bu köy ve mezraalar 1562-1569 yılları arasında vakfa ilhak edilmiştir. Lârende kazâsına tâbi köylerde muhtemelen bu tarihler arasında vakfa dâhil edilmiştir. Fakat Lârende kazâsı Kaş nâhiyesine bağlı Sıdırva köyü daha sonra ilave edilmiştir. Müşârünileyhe gönderilen, 30 Ekim 1570 (H. Selh-i Cemaziyelevvel 978) tarihli hükümde, Sıdırva'da on üç nefer sipahinin yerleri olduğu, onların bedelleri verilerek, bu köyün vakfa dâhil edilmesi emredilmektedir¹⁸. Yine, Konya merkez kazâsı Sudiremi nâhiyesine bağlı Mezraa-i Yaylak Saruçimen mezraası,

9 -Yusuf Küçükdağ, Karapınar Sultan Selim Külliyesi, Konya 1997, 93-94.

10 - BOA, MD. nr.5, s.621, hüküm 1730.

11 -BOA, TD. nr. 275, s.63-78.

12 -BOA, TD. nr. 275, s.65.

13 -BOA, MAD. nr. 242, s.61, 66-70.

14 -BOA, MAD. nr. 242, s.67.

15 -BOA, TD. nr. 636, s.7.

16 -BOA, MD. nr. 41, s.492, hüküm 1051.

17 -BOA, MAD. nr. 16047, s.1-18, 32-38.

18 -BOA, MD. nr.14, s.521, hüküm 726.

daha evvelce defter harici iken, 1572 tahriri ile adı geçen vakfa ilhak edilmiştir¹⁹.

Ayrıca, aşağıda tafsilatlı olarak bahsedileceği üzere, Aksaray kazâsına bağlı Halil Fakih köyü, Nisan 1596 (H. Evail-i Şaban 1004) tarihinde Sultaniye imâreti vakfına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte, 1643 yılı vakıf tahrir defterinde bu köy ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, Sultaniye kasabasından alınan vergiler ve bahsedilen imârettteki hizmet birimlerinden elde edilen gelirlerde Sultaniye imâreti vakıfları içinde yer almaktadır. Sultaniye'deki vakıflar, hamam, 2 değirmen, boyahane, 39 dükkân, 2 dükkânın zemininin icarları ve ağnam(koyun ve keçi), gallât (buğday ve arpa), bostan ve bağ, bad-ı hevâ resimlerinden ibarettir²⁰. Sultaniye imâreti vakfının köy, mezraa ve yayla olarak en yüksek sayıya ulaştığı dönem 1585 yılı tahririnde olmuştur. Bu tahrire göre, gelirlerinin tamamı vakıf olan köy 50, bir kısmı vakıf diğer kısmı başka vakıf köy 3, öşürü vakıf köy 1 ve raiyyet rüsümü vakıf köy 16 ve gelirlerinin tamamı vakıf olan 19 mezraa ve 3 yayla Sultaniye imâreti vakfına aittir.

VAKFIN GÖREVLİLERİ

Osmanlı devletinde küçük vakıfların bütün işlerini müteveli isimli bir görevli yürütürken büyük vakıflarda mütevellinin yanı sıra ona yardım eden katip, cabi (tahsildar), müfettiş, muhasip, veznedar gibi görevlilerde bulunurdu²¹. Vakıf külliyelerinde bu tür ana görevleri yapanların dışında, vakıf gelirlerinden geçimini temin eden müderris, öğrenci, mürtezika gibi çok sayıda insan mevcuttu. Mesela, Gebze'de bulunan Çoban Mustafa Paşa külliyesi gelirlerinden maaş alan Gebze'de imâret, mektep, medrese ve camiî, Eskişehir'de imâret, camiî ve hankah ile külliyenin umumi görevlilerinin toplam adedi 155'dir²².

Sultaniye imâreti vakıf görevlilerine ait ilk muhasebe defteri 1594 tarihlidir²³. XVII. yüzyıla ait ise elimizde üç ayrı tarihli muhasebe defteri vardır. Buna göre, Sultaniye camiî, imâreti, su-yolu ve diğer hizmetlerde görev yapanların sayısı, 1594'de 153²⁴ 1645'de 139, 1663'de 157 ve 1666'da 164'dür²⁵. 1643 yılı tahririnde Sultaniye'nin nüfusunun 343 neferden ibaret olduğu dikkate alındığında, bu nüfus içinde 140-165 kişinin geçimini bu vakıftan temin etmesi çok önemlidir.

Vakıf işlerini idare eden kimseye müteveli denir²⁶. Diğer bir ifade ile vakfın bütün işlerinden birinci derecede sorumlu kişidir. Bilinen ilk müteveli, 1570 yılında bu görevi ifa eden

19 -BOA, MAD. nr. 242, s.55.

20 -BOA, MAD. nr. 16047, s.32; BOA, MAD. nr. 242, s.19; BOA, TD. nr. 615, s.32.

21 -Yediyıldız, "Vakıf", s.163

22 - Osman Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İstanbul 1936, s.40-43*

23 -Küçükdağ, a.g.e., s.121, v.d.

24 -Küçükdağ, a.g.e., s.113

25 -BOA, MAD. nr. 6470, s.6-7; BOA, MAD. nr. 1921, s.2-4; BOA, MAD. nr.7800, s.2-5;

26 - Ali Himmet Berki-, *Vakıfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler, Ankara (Tarihi Yok). Berki, s.43*

Muslu Çelebi'dir²⁷. 1572'de Mustafa²⁸, 1573'de ise Abdülcabbar²⁹, müteveli olarak görev yapmaktadır. 1572'den 1579 yılına kadar bu görevi yürütenler ise sırasıyla Bahri, Mehmed, Mustafa ve Süleyman'dır³⁰. Müteveli Süleyman'ın bu vazifeye atanması Haziran 1579 (H. Rebiülahir 987) tarihinde gerçekleşmiştir³¹. Süleyman'dan sonra Abdüsselam müteveli olarak tayin edilmiştir³². Ayrıca, (1587 H. Şevval 995) tarihli bir hükümde Hüseyin Çavuş'tan sabık müteveli olarak bahsedilir³³.

Vakıf mütevellileri genellikle iki yıl süre ile atanır. Sultaniye imâretine müteveli tayini ile ilgili enteresan bir hüküm vardır. Eskiil kadısına gönderilen 14 Aralık 1579 (H.24 Şevval 987) tarihli bir hükümde, Sultaniye imâreti ve camisinin mütevellisi olmadığı daha evvelce bu görevi icra edenlere günlük 25-30 akça verildiği halde, Avlonya kazâsından gelen Süleyman'a vakıf şartlarının aksine günlük 80 akça verilerek müteveli yapıldığı, bunun ise vakfa zarar verdiği belirtilir, adıgeçen kadının Süleyman'ı huzuruna getirip günlük 30 akçaya kabul ederse görevine devam ettirip sicili geçirmesi, aksi vukubulursa acele haber vermesi ve yerine Dersââdetten bahsedilen miktarı kabul eden birinin atanacağı emredilir³⁴.

Diğer taraftan Sultaniye imâreti vakfının kuruluşu olarak kabul ettiğimiz ve incelediğimiz 1560-1585 yılları arasında vakıftan birinci derecede sorumlu olan mütevellilerin önemli ve yoğun sayılabilecek suistimaller yaptıkları görülmektedir. Bunları bir kaç madde de topladığımızda, a- Vakıf gelirlerinin zimmete geçirilmesi, b- Gerek külliye'nin gerekse Sultaniye su-yolunun korunması ve tamirine gerekli ihtimamın gösterilememesi, c- İmâretin aşevinde vakfiye şartlarının aksine gerekli gıda maddelerinin (özellikle et) bulundurulmaması, d- İmâret aşevinden yolcu ve muhtaçlardan ziyade başkalarının istifade etmesi, e- Vakıf köylerinde reâyâyâ baskı ve zulüm yapmasıdır.

XVII. yüzyılda Sultaniye imâreti vakfında, mütevelliden başka, 140-165 kişi görev yapmaktadır. Bunlardan, 1645 ve 1663'de 72 ve 1666'da 75'i cami'de; 1645'de 57, 1663'de 51 ve 1666'da 54'ü imârette görev yapmaktadır³⁵. Bunlar dışında, vakfın umumi işlerinde hizmet veren katip, câbi (tahsildar), müfettiş, muhasip, su-yolunda görev yapanlar vakfın mübaşir ve zabitlerini de sayıya ilave etmek gerekir. Sultaniye imâreti evkafı ile ilgili Mühimme kayıtlarında çeşitli meselelere temas edilirken, özellikle, konu ile alakalı olarak, katib, câbi, zabit ve mübaşirlerden bahsedilmektedir³⁶. 1645 tarihli muhasebe defterinde, "Cemâat-i câbiyân" başlığı altında altı kişinin adı bahsedilir³⁷. Başka bir kayda göre ise imâretin câbisi iki adet olup, birisi "câbi" diğeri "câbi-i perâkende" dir³⁸. Câbi normal vakıf gelirlerini tahsil ederken, Perâkende câbisi kendi köyleri haricinde ikâmet eden vakıf reâyâyâsından raiyyet rüsumunu toplamakta idi. Diğer taraftan, yukarıda yer alan

27 - Küçükdağ, a.g.e., s.114.

28 -BOA, MD. nr.19, s.14, hüküm 38.

29 -BOA, MD. nr.22, s.304, hüküm 600.

30 -BOA, MD. nr.36, s.325, hüküm 858; BOA, MAD. nr. 40, s.47, hüküm 101; BOA, MD. nr. 40, s.223, hüküm 498.

31 - BOA, MD. nr.41, s.55, hüküm 117.

32 - BOA, MD. nr.41, s.454, hüküm 962.

33 -BOA, MD. nr.62, s.96, hüküm 210.

34 -BOA, MD. nr.41, s.286, hüküm 614.

35 -BOA, MAD. nr. 6470, s."gös.yer."; BOA, MAD. nr. 1921, s."gös.yer."; BOA, MAD. nr. 7800, s."gös.yer."

36 -BOA, MD. nr.40, s.47, hüküm 101; BOA, MD. nr.40, s.223, hüküm 498.

37 -BOA, MAD. nr. 6470, s.6.

38 -Küçükdağ, a.g.e., s.116.

bir hükümde câbiden başka câbi katiplerinden de bahsedilir³⁹. Bu durumda 1645 tarihli muhasebe defterinde kayıtlı olan altı kişiden günlük 11 ve 12 akça maaşlı olanlar câbi, diğerleri ise câbi katibleri olmalıdır⁴⁰. Bundan başka, vakıfta önemli görev üstlenen bir grupta vakıf zabıtlıdır. Vakıf reâyasını korumakla yani sipahilerin görevini yapmakla yükümlü olan zâbitlerin sayısı, 1645’de 16, 1663’de 18 ve 1666’da 16’dır⁴¹.

VAKFIN GELİRLERİ

Sultaniye imâreti vakıf gelirleri, yukarıda bahsedilen, köy, mezraa, yayla ve Sultaniye imâreti’ne ait han, değirmen ve dükkân icarları ile Sultaniye sakinlerinden alınan, ağnam, gallat, bad-ı hevâ, bağ ve bostan resimlerinden ibarettir. Bu vakfın yıllık toplam geliri 1572’de 322.677 ve 1585’de 337.451 akçadır (Tablo-I). Bu gelirin, en önemli kısmını köylerden gelen gelir teşkil etmekte olup, 1572’de 285.378 ve 1585’de 298.796 akçadır. Bu toplam gelirin 1572’de ve 1585’de %88.5’ine tekabül eder. Mezraa gelirleri, 1572’de 21.905 ve 1585’de 23.035 akçadır. Mezraa gelirlerinin toplam içindeki payı ise %7’dir. Yayla gelirleri, 1572’de 4.420 ve 1585’de 6.420 akça olup, toplam gelir içindeki nispeti %1’in biraz üzerindedir.

Köy, mezraa ve yayla gelirlerinin haricinde Sultaniye şehrinden elde edilen gelirlerin toplamı, 1572’de 10.974 ve 1585’de 11.000 akçadır. Vakfın toplam geliri içinde %3-4’lük payı ile fazla önem arz etmemektedir. Şehirden elde edilen gelirleri de iki şekilde tasnif etmek mümkündür. Birincisi, adı geçen imârete ait yerlerin icarlarından sağlanan gelirdir. Bunlardan, yıllık olarak hamamdan 4000, 39 dükkândan 816, 2 dükkânın zemininden 48, boyahaneden 60 ve değirmenden 900 akça gelir temin edilmekteydi. İkincisi ise Sultaniye sakinlerinin ödedikleri vergilerdir. Bunlar, 1226 akça ağnâm, 1600 akça buğday, 750 akça arpa, 50 akça bağ, 50 akça bostan ve 1500 akça tutan bad-ı hevâ resimleridir⁴².

Sultaniye imâreti vakfına ait olup, kazâlardan elde edilen gelir ise Konya merkez kazâsından 1572’de 41.436 ve 1585’de 58.014, Eskiil’den 1572’de 30.372 ve 1585’de 44.886, Lârende’den 1572’de 71.286 ve 1585’de 73.852, Bilvirân’dan 1572’de 16.166 ve 1585’de 16.500, Ereğli’den 1572’de 50.472 ve 1585’de 46.880, Bayburd’dan 1572’de 34.104 ve 1585’de 22.306, Turgud’dan 1572’de 63.898 ve 1585’de 57.435, Aksaray merkez kazâdan 1585’de 1500 ve Akşehir merkez kazâdan 1572’de 4.569 ve 1585’de 5.078 akça gelir elde edilmiştir. Bu kazalar içinde en fazla gelir %22 ile Lârende’den en az gelir ise %1.5 ile Akşehir’den temin edilmiştir (Tablo-1).

39 -BOA, MD. nr.41, s.55, hüküm 117.

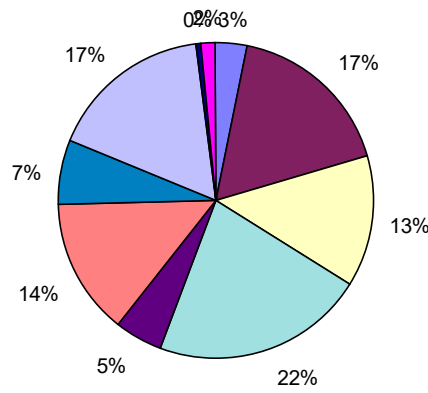
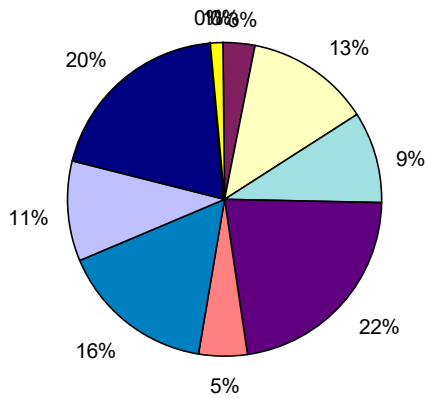
40 -BOA, MAD. nr. 6470, s.“gös.yer.”

41 - BOA, MAD. nr. 6470, s.“gös.yer.”; BOA, MAD. nr. 1921, s.4; BOA, MAD. nr. 7800, s.5.

42 -BOA, MAD. nr. 242, s.19; BOA, TD. nr. 615, s.32.

TABLO 1. SULTANİYE(KARAPINAR) II. SELİM KÜLLİYESİ VAKIF GELİRLERİ (1572-1585)

SANCAK	KAZÂ	YIL 1572		YIL 1585	
		(Akça)	%	(Akça)	%
Konya	Sultaniye	10.974	3.2	11.000	4
-	Merkez	41.436	13	58.014	17
-	Eskiil	30.372	9	44.886	13
-	Lârende	71.286	22	73.852	22
-	Bilvirân	16.166	5	16.500	5
-	Ereğli	50.472	16	46.880	14
-	Bayburd	34.104	11	22.306	7
-	Turgud	63.898	20	57.435	17
Aksaray	Merkez	-	-	1.500	0.5
Akşehir	Merkez	4.569	1.5	5.078	1.5
Toplam	-	322.677		337.451	
		1572		1585	

Diğer taraftan, Osmanlı devleti vakıf sistemine göre, mütevellî tarafından yıllık olarak vakıf gelir ve giderlerinin kaydedildiği muhasebe defterleri mevcuttur. Bu defterler her yıl Divân-ı Hümâyuna gönderilmekte ve kontrol edilmekteydi⁴³. Bununla birlikte, Sultaniye imâreti muhasebe defterlerinin görülmesi, belgelerdeki ifadelerle göre teftiş edilmesi Divândan gönderilen mübaşirler vasıtası ile olmuştur. Sultaniye imâreti vakfı ile ilgili ilk kayıt 5 Haziran 1579 (H. 9 Rebiülahir 987) tarihli olup, Süleyman Çavuş mübaşir olarak atanmıştır⁴⁴. 27 Ağustos 1579 (H.4 Recep 987)'da bu görev için Piri Çavuş görevlendirilmiştir⁴⁵. Daha sonra, Niğde kadısına gönderilen 4 Ekim 1579 (H.12

43 -Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", İÜ. İFM, C.XXIII 1-2, (İstanbul 1963), s.246-249.

44 -BOA, MD. nr.36, s.361, hüküm 993.

45 -BOA, MD. nr.40, s.46, hüküm 98.

Şaban 987) tarihli bir hükümde bu duruma işaret edilir, vakfın teftişi için önce Süleyman Çavuş'un sonra Piri Çavuş'un daha sonra yeniden Süleyman Çavuş'un görevlendirildiği belirtilir⁴⁶. Konya ve Aksaray kadılarına gönderilen 12 Ekim 1579 (H.20 Şaban 987) tarihli bir başka hükümde ise Konya'da bulunan II. Selim imâretinin teftişine Piri Çavuş'un, Sultaniye imâretinin teftişine Süleyman Çavuş'un atandığı bildirilir⁴⁷. Ayrıca, Niğde kadısına gönderilen yukarıdaki hükümle aynı tarihli başka bir hüküme göre, II. Selim'in Konya ve Sultaniye'deki imâretlerinin teftişi için Niğde ve Aksaray kadıları müfettiş olarak görevlendirilmiştir⁴⁸. Yine, 17 Kasım 1579 (H.27 Ramazan 987) tarihli bir hüküm ile Sultaniye imâreti evkafının bulunduğu toprak kadılarına hitap edilmekte ve evkafın teftişi için Niğde kadısı ile Divân-ı hümayun çavuşlarından Süleyman Çavuş'un görevlendirildiği, adı geçen kadıların onlara her hususta yardım etmeleri emredilir⁴⁹.

Sultaniye imâreti evkafının teftişi için yapılan atamalarla ilgili yukarıda bahsedilen hükümlerdeki ifadelerden adı geçen imâretin muhtemelen ilk yıllarından 1579 yılına kadar teftiş edilmediği anlaşılmaktadır. Bu hükümlerde, genel olarak imârette görev yapmış olan eski mütevelliler Abdüsselâm, Ali, Mustafa, Mehmed, ve halihazırda müteveli bulunan Süleyman'ın muhasebelerinin görülmediğine işaret edilmekte, bu husus için görevlendirilen yetkililerin bu mütevelliler ve onlar ile birlikte hizmet veren katibler ve cabileri huzurlarına çağırarak zamanlarındaki günlük gelir ve giderleri muhasebe defterinden kontrol etmeleri istenir ve şayet bu kontrol sonucu, vakfa ait paranın kaçırıldığı tespit edilirse göz yumulmayıp vakf için geri alınması emredilir⁵⁰. Bu teftişten dolayı Sultaniye imâreti evkaf katibinin Kıbrıs'a kaçtığı görülmektedir. Şöyle ki, Kıbrıs beylerbeyine gönderilen 4 Ekim 1579 (H.12 Şaban 987) tarihli hükümde mübaşir olarak görevlendirilen Piri Çavuş zamanında imâret katibi Muslu Bey'in vakfa çok sayıda fenalıkları olup, teftiş olunmak istendiğinde ise uzun zamandır Kıbrıs'ta bulunduğu anlaşıldığı, adı geçeninin her nerede yakalanırsa tehir edilmeden geri gönderilmesi istenmektedir⁵¹. Bu genel teftiştten sonra da vakıf muhasebesinin teftişine devam edilmiştir. Aksaray ve Eskiil kadılarına gönderilen H.12 Şaban 988/M.22 Eylül 1580 tarihli bir hükümde, Sultaniye mütevellisinin arzına göre bir yıl önceki müteveli Süleyman'ın muhasebesinin görülmediği belirtilmekte ve adı geçeninin hesaplarının incelenmesi emredilmektedir⁵².

Bundan başka, Sultaniye imâreti vakıf gelirleri ile ilgili enteresan bir hüküm mevcuttur. Oldukça uzun olan ve Niğde kadısı ve II. Selim'in Konya ve Sultaniye'deki imâretlerinin vakıfları olan yerlerin kadılarına gönderilen H.21 Şaban 987/M.13 Ekim 1579 tarihli hükümde, Lârende şehri sakinlerinden olup, Anadolu Eyâleti'nde 5500 akça timar tasarruf eden Mehmed bin Süleyman adlı sipahi İstanbul'a gelip her iki evkafın birçok gelirinin olduğu ve her sene fazlalık verdiği, bu paranın hazineye gelmesi gerekir iken evkafın kuruluşundan beri görev yapan müteveli, katib, câbi, ve câbi katibleri tarafından zimmetlerine geçirildiği, bundan dolayı hayli paranın kaybolduğu iddia edilmekte ve Sultaniye imâretinin kuruluşundan son müteveli Mevlana Süleyman'ın müteveli olduğu 22 Haziran 1579 (H.26 Rebiülahir 987) ve Konya imâretinin yine kuruluşundan son **müteveli Ahmed**'in müteveli olduğu 26 Ağustos 1579 (H.3 Recep 987) tarihine kadar her

46 -BOA, MD. nr.40, s.76, hüküm 175.

47 -BOA, MD. nr.40, s.118, hüküm 262.

48 -BOA, MD. nr.40, s.118, hüküm 263.

49 -BOA, MD. nr.40, s.318, hüküm 776.

50 -BOA, MD. nr.36, s.361, hüküm 933; BOA, MD. nr.40, s.46, hüküm 98; BOA, MD. nr.40, s.47, hüküm 101.

51 -BOA, MD. nr.40, s.46, hüküm 99.

52 -BOA, MD. nr.43, s.244, hüküm 455.

kim evkaf da mütevellî, katip, câbi, câbiler katibi olarak görev yapmış ise onların adı geçen vakıflardan kaçırıldıkları parayı 5 yük (500 bin) akçaya iltizama almak istediğini belirtir. Bununla birlikte, bu sipahi mültezim olmak için bazı şartlar ileri sürmüştür. Öncelikle, vakfi teftiş için gönderilen Niğde kadısı Mevlana Kemal ile divân-ı hümayun çavuşlarından Süleyman Çavuş'un her mütevellinin döneminin toprak kadıları ve bilirkişiler huzurunda yapılması ve zimmetlerine geçirdikleri paraların onlara ait emlaklarından tahsil edilmesini talep etmekte; şayet, her iki imâret görevlilerince hasır altı edilen para miktarı iltizam miktarından fazla olursa bunu hazineye bırakacağını, iltizam miktarınca olmazsa kendi malından tamamlayacağını beyan etmektedir. İkinci isteği ise, teftişin sonunda iltizam miktarı beşyüz bin akçanın kanun üzere her yüz bin akçası karşılığı iki bin akçadan toplam on bin akça timarının terfi edilmesidir. Aynı hükümde, adı geçen sipahinin isteklerinden sonra devamla, Niğde kadısı ve toprak kadılarına hitap edilerek, zimmete geçirilen paranın geri alınması işinin adı geçen sipahiye iltizama verildiği, zengin kimselerden kefiller sicili geçirilip merkeze gönderilmesi ve bu husus üzerine gereği gibi durulması emredilir⁵³. Ayrıca, bu mesele hakkında Sultaniye imâreti mütevellisi Süleyman'a gönderilen 21 Ekim 1579 (H. 29 Şaban 987) tarihli bir hükümde teftiş zamanında evkaf zabıt ve mübaşirlerinin mültezim Mehmed'e yardımcı olması istenir⁵⁴.

53 - BOA, MD. nr.41, s.55, hüküm 117.

54 - BOA, MD. nr.40, s.223, hüküm 498.

Kaynakça

Barkan, Ö. Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, İÜ. İFM, C.XXIII 1-2, (İstanbul 1963), s.239-296.

Berki, Ali Himmet-, *Vakıfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*, Ankara (Tarihi Yok).

a- Mühimme Defterleri

BOA, MD. nr.5.

BOA, MD. nr.10.

BOA, MD. nr.14.

BOA, MD. nr.19.

BOA, MD. nr.22.

BOA, MD. nr.36.

BOA, MD. nr.40.

BOA, MD. nr.41.

BOA, MD. nr.43

BOA, MD. nr.62.

b- Maliyeden Müdevver Defterler

BOA, MAD. nr.242.

BOA, MAD. nr.1921.

BOA, MAD. nr.6470.

BOA, MAD. nr.7800.

BOA, MAD. Nr.16047.

b- Tahrir Defterleri

BOA, TD. nr.275.

BOA, TD. nr.615.

BOA, TD. nr.636.

Ergin, Osman, *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936.

Küçükdağ, Yusuf-, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya 1997.

Yediyıldız, Bahaeddin, “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu”, *VD*, C.XVII, (Ankara 1984), s.5-41.

“Vakıf”, *İA* C. XIII, s.153-172.